

TUTKIMUSSELOSTEET JA KOMMENTIT

VALLANKUMOUKSET JA POLITOLOGIA

Ilmari Susiluoto

Länsimaisen politologian kehitys tutkimustekniikkojen ja raa'an empirisen analyysin tasolla on viime vuosikymmeninä kieltämättä ollut vaikuttavaa. Mutta teorian ja tutkimuskohteen ymmärtämisen tasolla vieläpä kelpo *Machiavellilla* tuntuu olevan enemmän sanottavanaan kuin abstraktioihinsa sotkeutu-neella positivistilla, puhtaan politiikan tutkijalla, joka etsii »political behavioria» kuin alkemisti atomia.

Machiavelli tiesi mitä tutki: salamurhia, juonittelua, vallankaappauksia, valtaa ja vallanhimoa. Eastonilaisella behavioralistilla on edessään systeemi-kaavio, johon hän piirtelee inputia, outputia, withinputia, mutta josta on karisut pois poliittisesti merkittävä aines. Niinpä James *Klonoski* on huomannut, ettei Eastonin systeemitheoria reagoi juuri millään tavallaan esim. Weimarin Saksan muuttumiseen Kolmanneksi valtakunnaksi, abstrakti poliittinen systeemi sen kuin vain jatkaa suoraa linjaansa »in the world of stress and strain».¹

Jatkuvuuden näkeminen siellä, missä demokratia päättyy ja totalitarismi alkaa, ei anna vakuuttavaa kuvaa teorian politologisesta relevanssista, teorian ja empirisen evidenssin suhteista.

Samanlaista teorian ja empirian vastaamattomuutta voi löytää myös marxilaisesta keskustelusta. Ironian huippu lienee saavutettu *Stalinin* suurten puhdistusten yhteydessä, jolloin tämä gruusialainen valtiomies julisti maailman demokraattisimman valtiosäännön astuneen voimaan saman aikaisesti kun valtiosäännön varsinaista laatijaa parhaillaan talutettiin mestauslavalle.² Teoria oli teoriaa, käytäntö käytäntöä.

Kysymys vallankumouksista on kuitenkin ongelmallinen nimenomaan länsimaisessa positivistisessa politologiassa, ei niinkään marxismissa, jossa sillä on ollut keskeinen asema viimeistään kommunistisesta manifestista (1848) lähtien. On ilmeistä, että pääpaino länsimaisessa positivistisessa politologiassa on »normaalissa» poliittisessä käyttäytymisessä, poliittisten organisaatioiden legitii-missä toiminnassa, asenteissa ym. Tämän tyyppiseen tutkimukseen orientoitunut tiede on avuton silloin, kun kampuksilla sattuu häiriö tai kun Pariisissa kiehuu ja kuohuu keväällä 1968. Politologi ei voi muuta kuin lausua hiljaa itseksensä: ihmeellistä, todella kummallista, mikähän ihmisiin oikein on mennyt?

Jos politologi on tällaisesta sopimattomasta käyttäytymisestä pelkästään

moraalisen närkästynyt tai ihmettelee, minkälainen lisäviiva pitäisi tämän johdosta kaavioon tehdä, niin *Durkheimista* ja *Simmelistä* ideoita kerännyt sosiologi voi olla suorastaan innoissaan ja huudahtaa: mitä minä sanoin, siinä näette, ihmiset ovat vieraantuneita ja kaipaavat Gemeinschaftiaan!³ Myöskään historioitsijat eivät ole ymmällään. He muistavat, että Pariisissa on kapinoitu ennenkin, että historia on täynnä näitä politologille »epänormaaleja», mutta historioitsijalle aivan tavanomaisia tapahtumia. Politologi on siis eräänlainen Tieteen Ludvig XVI, joka kieltäytyy uskomasta lähettiensä tuomia tietoja mellakoista, tilaa samalla lisää hanhenmaksaa (vaalitutkimuksia) ja kylkeä kääntäessään saattaa tuhista jotain huonoista sanansaattajistaan.

Sitä mukaa kun eri puolilta maailmaa, erityisesti kehitysmaista kantautuu tietoja yhä uusista kumouksista, vallanvaihdoksista ja sisällissodista (tätä kirjoitettaessa parhaillaan Timorilla vallitsee sotatila) on Politologi-Kuninkaamme asema käynyt yhä tukalammaksi. Jos ei vaalitutkimus, modernisaation teoria ja konvergenssi auta, niin täytyy kai sitten — vaikka vastenmielistä se on — ryhtyä tutkimaan noita pahuksen kumouksia. Näin ilmeisesti on aprikoinut tuo fiktiivinen kuninkaamme kääntäessään vihdoin viimein huomionsa myös näihin hänen valtakuntansa laitapuolen ilmiöihin.⁴

Maaailman kaikkien kommunististen vallankaappausten ensimmäinen kokoomateos ilmestynyt

Kun vuonna 1975, vallankumouksen parhaillaan koetellessa Euroopan vanhinta »imperiumia», Portugalia, ilmestyy Yale University Pressin toimittama maailman kaikkien onnistuneiden ja useiden epäonnistuneiden kommunististen vallankumousten analyysi, »the first book to be published anywhere that deals in depth with all the succesful Communist takeovers from 1917 to the present», ei tällainen kirja voi olla herättämättä huomiota. Se on tavallaan Lännen vastaus Idälle, mutta samalla sovjetologian vastaus marxilaiseen haasteeseen. Teos ei ole pelkästään politologinen, se on myös poliittinen, Amerikkalainen, mutta myös Kansainvälinen ja sen kirjoittajat ovat tiedemiehiä ja emigrantitiedemiehiä USAn lisäksi Englannista, Saksasta, Ranskasta, Itävallasta, Albaniasta, Kreikasta, Romaniasta, Bulgariasta, Unkarista, Tsekkoslovakiasta, Iranista, Koreasta, Vietnamista ja Kuubasta. Kokonaiskuvaa hahmottaa yli 30 kommunismin tutkijaa ja teoksen sivumäärä lähentelee 700 sivua. Kuuluisien kommunismin tutkijoiden, Cyril E. Blackin, Thomas T. Hammondin, Robert Farrellin ja vaikkapa William Griffithin rinnalla teoksen kirjoittajakuntaan kuuluu vähemmän tunnettuja tutkijoita. Suurten kommunististen vallankumousten rinnalla teoksessa tarkastellaan myös Suomea ja peräti kahteen otteeseen, vuosina 1918 ja 1948. Teos kiinnostaa siis omalla tavallaan myös suomalaista lukijaa.

Teoksen esipuheessa Cyril E. Black täsmentää sitä tutkimusasetelmaa, millä vallankumouksia kirjassa tutkitaan. Black vakuuttelee, että niistä sadasta vallankumouksellisesta muutoksesta, joita maailmassa on tapahtunut vuoden 1917 jälkeen, vain seitsemän on ollut »spontaania kommunistista kumousta». Tästä syystä »kommunistiset kaappaukset» (Communist takeovers) eivät Blackin mielestä kelpaa esimerkeiksi historiallisen muutoksen teoriasta, vaan »vallan anastamisen tekniikasta».

Hammond ja Farrell täydentävät Blackin vakuutusta todeten, että »vallankaappaus» termi sopii tutkimuskohteeseen paljon paremmin kuin »vallankumous». Monet kommunistiset kumoukset eivät Farrellin ja Hammondin mielestä näet ole olleet »todellisia vallankumouksia» (true revolutions), vaan Puna-armeijan suorittamia vallankeikauksia. Keralassa ja San Marinossa kommunistit jopa pääsivät valtaan vapaille vaaleilla, mikä ei Hammondin ja Farrellin mukaan myöskään sovi vallankumouksen kuvaan.

Teoksen teoreettisena pyrkimyksenä on viedä eteenpäin »vertailevaa kommunismin tutkimusta» ja »increase our understanding of why Communist sometimes win and why they sometimes fail». Teoksen käytännöllistä merkitystä kommunisteille Hammond ja Farrell epäilevät, mutta toteavat samassa yhteydessä että kirjasta voisi olla hyötyä joillekin muille piireille:⁵ »In other words, this volume might be something of a guide to those who wish to prevent Communist takeovers. . .» »Vallankaappausten anatomia» ei siis peittele poliittisia pyrkimyksiään. Se on avoimesti antikommunistinen. Tämä avoimuus on itse asiassa kirjan parhaita puolia. Siinä ei kierrellen ja kaarrellen, parsonsilaisen sosiologian käsitesokkeloiden kautta päädytä antikommunismiin,⁶ vaan se on teoksen lähtökohtana, hieman »ota tai jätä» -tyyliin. Teoreettinen kritiikki on täten myös helpompaa, koska arvioijan ei tarvitse kauan selvittää käsitteiden merkityksiä.

Vallankaappaus vai vallankumous

»Vallankaappausten anatomian» keskeisenä teoreettisena käsitteenä on kommunistinen vallankaappaus (Communist takeover). Tämä on käsite, joka yhdistää eri puolilla maailmaa, erilaisissa historiallisissa ja yhteiskunnallisissa tilanteissa tapahtuneita muutosprosesseja, kunhan vain näissä muutosprosesseissa on ollut osallisina kommunisteja.

Kun yhteiskunnallinen, taloudellinen ja historiallinen tausta jätetään analyysistä pois — tämä on tutkimuksen alussa eksplikoitu lähtökohta — edustaa teos politologista reduktionismia. »Vallankaappausten anatomia» on todella kiinnostunut vain niistä menetelmistä, joilla kommunistit eri aikoina ovat yrittäneet ja päässeetkin valtaan. Teoksen alussa tutkielmassaan »History of Communist Takeovers» Thomas T. Hammond esittelee ensin bolševikkisen

kaappauksen prototyypin ja keskustelelee tämän jälkeen historiallisen aineiston pohjalta, kuinka hyvin tämä malli on soveltunut erilaisiin tilanteisiin ja millaisia lisä- ja muutoksia se on historian kuluessa saanut.

Bolševistinen prototyyppi luonnehditaan seuraavan kuuden tekijän avulla:

1. *Aseellisen voiman käyttäminen*. Lokakuun vallankumous vuonna 1917 ei ollut spontaani kumous. Lenin luotti sotateoreetikko Clausewitziin ja laski, kuinka paljon aseellista voimaa oli Kerenskin ja toisaalta bolševikkien takana. Suotuisissa olosuhteissa Lenin sitten iski Väliaikaisen hallituksen selkään, tuon hallituksen, joka Hammondin mukaan koostui »of decent, honorable men».
2. *Propagandan käyttö*. Massoja varten käytettiin tehokkaita ja yksinkertaisia iskulauseita, kuten »Leipää, rauhaa, maata».
3. *Häikäilemättömyys* (ruthlessness). Päämäärä hyvittää keinot ajattelu oli Hammondin mukaan tyyppillistä bolševikeille. Tästä syystä he pystyivät erittäin joustavaan politiikkaan, ottamaan vastaan rahoja Saksan keisarilta yhtä hyvin kuin käyttämään terroria vastustajiansa kohtaan.
4. *Puolue*. Valtataistelun organisatorisena välineenä oli salaliittomainen, eliitin johtama puolue, vähemmistö, jota voitiin käyttää hajanaista ja huonosti organisoitua enemmistöä vastaan.
5. *Suunnittelu*. Vallankaappaus täytyy etukäteen suunnitella, jotta voitaisiin maksimoida voiton todennäköisyys. Vallankaappaus on siis ainakin osittain kontrolloitu prosessi. Vallankumousjohtaja on kuin sotapäällikkö, joka valitsee itselleen sopivimman taistelutantereen.
6. *Naamioituminen* (camouflage). Todelliset tarkoitusperät kätketään ja niiden sijasta esitetään valepäämääriä. Esimerkkinä Hammond mainitsee valepäämäärän 'Maa talonpojille', jonka tarkoituksena hänen mukaansa oli vain kätkeä todellinen päämäärä, kollektivisaatio.

Tämä Hammondin kuuden kohdan prototyyppi sisältää sekä ilmeisiä tosiasioita että yhtä ilmeisiä väärinkäsityksiä. Keskeistä on kuitenkin se, että koko prototyyppi, koekappale, ei Hammondin esittämässä muodossaan koskaan olisi päässyt ilmaan historian kuoppaiselta kiitoradalta, ellei sen rakenteessa olisi ollut kokonaisuutta lujittavia tekijöitä ja ellei käyttövoimana olisi ollut muuta kuin »häikäilemättömyyttä» tms.

Hammondin »malliin» sisältyy piirteitä, joista tuskin kannattaa muuta kuin kohauttaa olkapäitään. Tarkoiton bolševikkien häikäilemättömyyttä, väliaikaisen hallituksen herrojen viattomuutta, Kerenskin sotajoukkoja ym., lähinnä adjektiivieihin verrattavia mallin osatekijöitä, joilla Hammond ilmeisesti haluaa argumentoida siihen suuntaan, että kommunistit olivat — ja ovat — lähinnä moraalittomia bandiitteja.

Hieman vakavammasta virheestä on kysymys siinä ekstrapolaatioajattelussa, joka sisältyy mallin naamiointiosaan (6). On täysin totta, että bolševikit

käyttivät naamiointia sekä Hammondin tarkoittamassa mielessä että aivan konkreettisesti tarkoituksessakin, ollakseen tsaarin poliisin ja väliaikaisen hallituksen tavoittamattomissa. Mutta on pötypuhetta, että naamiointi olisi ulottunut keskeiseen poliittiseen ja taloudelliseen strategiaan; »Maa talonpojille» on juuri tällainen keskeinen strateginen kysymys. Eivät bolševikit suinkaan harhautaneet, vaan todella antoivat maan talonpojille, elleivät nämä sitä olleet jo itse ehtineet ottaa haltuunsa. Bolševistisen hallinnon olemassaolo perustui itse asiassa siihen, että samanaikaisesti kun kaupungeissa tapahtui tuotannon valtiollistaminen suurissa teollisuuslaitoksissa, maaseudulla talonpojat työnsivät syrjään feodaaliaatelin ja syntyi pientalonpoikainen yksityiskapitalistinen tuotantomuoto Venäjän laajoilla lakeuksilla. Ilman talonpoikien välitöntä tai välillistä tukea ei bolševikkivalta Venäjällä olisi varmaan kestänyt viikkoa kauempaa.⁷

Eikä Leninillä tunnetusti ollut ajatusta kollektivisaatiosta, joka olisi toteutettu lähitulevaisuudessa. Maatalouspolitiikassaan Lenin oli varsin maltillinen ja ennusti pitkää siirtymäkautta maatalouden sosialisointiin.

Mallin muut osat, puolue, suunnittelu, aseellinen voima ja propaganda ovat havaittavia piirteitä lokakuun »vallankaappauksessa». Mutta tällaiseen huomioon ei sisälly mitään yllättävää, mitään mitä kansakoulun historian oppikirjassa ei sanottaisi. Ja jokainen poikaviikari tuossa koulussa tietää, että jos revimme siitä salaa yhden sivun ja taittelemme sen sopivasti, niin saamme prototyypin, joka lentää »ihan kuin oikea lentokone».

Hammondin mallin ja koulupojan paperilennokin prototyypin välinen yhteys on seuraava. Kummankaan rakentamiseksi ei tarvitse tietää mitään lennokin lentoon/vallankumouksen syntyyn vaikuttavista fysikaalisista/yhteiskunnallisista syistä. Riittää, että piirretään paperille lennokin ääriviivat/suunnitellaan, naamioidaan vallankaappaus, ja kun sitten ollaan saatu tekele valmiiksi heitetään kaikin voimin ja niin ettei opettaja huomaa/tehdään keikaus äkisti, vihollinen yllättäen.

Paperilennokki voi tosin lentää komeasti ja aiheuttaa melkoisen kohunkin ympäristössään, Hammondin malli voi samoin hetkeksi innostaa lukijaansa, mutta varmaa on, ettei paperilennokista tuhansien heittojenkaan jälkeen saada »oikeaa lentokonetta», eikä Hammond koskaan pysty mallillaan vastaamaan itselleen asettamaansa kysymykseen »why Communist sometimes win and why they sometimes fail».

Johtopäätökset

Liki 600 sivuinen historiallinen — mutta politologiseen vertailuun tähtäävä — aineisto päättyy johtopäätöksiin. Mitä olemme oppineet kommunistisista kaappauksista?

Ensimmäinen ja tärkein oppi on teoksen toimittajan mukaan sotilaallisen voiman käyttäminen. Ajatus, että köyhät, tyrannian polkemat massat spontaanisti nousisivat sortajiaan vastaan on Hammondin mukaan »highly romantic notion», ja jatkaa »such has not been the case in a single Communist revolution». Hammond on erityisen ihastunut Mao Tse Tungin kuuluisasta teesistä, jonka mukaan valta kasvaa kiväärin piipusta. Mutta hän jatkaa enteellisesti: se voidaan myös menettää kiväärin piipun kautta. Esimerkkinä hän käyttää mm. saksalaisten interventiota Suomeen vuonna 1918.

Epäselväksi tässä Hammondin skeemassa jää se, onko »erittäin romanttista» massojen spontaanisuus vai heidän köyhyytensä. Ja edelleen: epäselväksi jää kumpia täytyy pitää kurissa aseiden avulla, köyhiä vai kommunisteja. Tämä epäselvyys on kuitenkin näennäinen. Sen todistaa jo Hammondin luettelo »onnistuneista» interventioista toisen maailmansodan jälkeen: Kreikka, Pohjois-Iran, Etelä-Korea, Etelä-Vietnam, Laos, Kambodsa ja Guatemala.

Voisimme tietenkin keskustella pitkään siitä, missä mielessä esim. Etelä-Vietnamin ja Kambodsan sotilaallinen tukeminen oli onnistunut kommunismin vastainen toimenpide yms. Keskeistä Hammondin luettelossa on se, ettei siinä lainkaan ihmetellä, mistä kommunistit lietsovat esiin tuon sotilaallisen voiman, eikä sitä mistä ja miksi sotilaallinen vastavoima kehittyi. Ikäänkuin kehitysmaiden irtoaminen kolonialismin vaikutuspiiristä, USA:n asema maailman poliisina, raaka-aineen tuottajien ja maailman läntisten teollisuuskeskusten ristiriidat ym. olisivat vaiennettavissa vain jättämällä mainitsemattane!

Niille, jotka haluavat »to prevent communist takeovers» Hammondilla on teoksen lopussa ilosanoma: »charge that Moscow has abandoned the cause of world revolution is largely true». Jos haluamme noudattaa Katekismuksen tyyliä ja kysyä, mitä tämä tarkoittaa, niin vastaus voisi olla seuraava: Moskova on hylännyt kehitysmaiden raaka-aineen tuottajat ja meillä on nyt mahdollisuus käyttää kivääriä. Täytyy vain toivoa, että Washington ei ole niin sinisilmäinen, että luottaisi tällaiseen Katkismukseen.

Toinen oppi teoksesta on maantieteellinen jatkuvuus (geographical continuity). Kommunistiset kaappaukset ovat Kuubaa lukuunottamatta tapahtuneet jonkin olemassaolevan kommunistisen valtion välittömässä maantieteellisessä läheisyydessä. Tällainen »oppi» on siitä kummallinen, että siinä alkusynty näyttölee tavattoman tärkeää osaa.

Kommunismi on eräänlainen lumipallo, joka laajenee sitä mukaa kuin se historian pyöritellessä kierii edes takaisin kapitalismin hangessa. Mutta yli mannerten tuo pallo ei missään tapauksessa hyppele. Varmuuden vakuudeksi Hammond antaa ymmärtää, ettei meren takana itse asiassa lunta olekaan.

Kolmantena opetuksena Hammond pitää sitä, että kommunistiset kaappaukset ovat pääasiassa syntyneet sotien, erityisesti I ja II maailmansodan, seurauksena. Neljäntenä opetuksena on, että vapaissa vaaleissa kommunistit eivät ole

menestyneet. Poikkeuksina mainitaan Suomi, Italia, Ranska ja Tšekkoslovakia. Viides opetus on, että Marx oli väärässä, koska vallankumoukset ovat tapahtuneet lähinnä agraarisissa maissa. Kuudes opetus on, että kommunistit ovat aina nousseet valtaan petollisesti.

Seitsemännen opetuksen mukaan kommunistit istuvat kerran vallan kahvasta kiinni saatuaan valtaistuimellaan kuin liimattuina. Heitä ei saa pois kuin »expect perhaps by foreign intervention». Tulipa siis lopulta tämäkin puoli asiasta sanottua.

Näissä selityksissään Hammond epäilemättä ylittää itsensä ja omat premisinsä (politologisen reduktionismin), mutta halu osoittaa Marx vääräksi (ties monennenko kerran sitten vuoden 1848), antaa jonkinlainen uskottava selitys kommunismille (syy: sodat ja kommunistien moraalittomuus), sekä osoittaa »ehkä ainoa keino» kommunismin poistamiseksi maailmankartalta (foreign intervention) tuntuvat olevan voimakkaampi houkutus kuin asiallisuus ja eteneminen (edes) omista premisseistä loogisesti lopputulokseen.

Kahdeksas ja viimeinen opetus on jo edellä mainittu Moskovan luopuminen maailmanvallankumouksesta, mikä länsimaista sovjetologiaa seuranneelle ei voi olla mikään uusi tulos. »The Anatomy of Communist Takeovers» sisältää kokonaisuudessaankin teoreettisesti varsin vähän uutta. Se on täynnä ennakkoluuloja, jotka on puettu näennäistieteelliseen asuun, moraaliasetelmia, jotka nekin on onnistuttu kätkemään ja mirror-image analyysia: vastustajan toimia tarkastellaan juuri niillä ulottuvuuksilla, joilla itse on toimittu — ja monasti epäonnistuttu näissä toimissa — kommunistien lyömiseksi.

Vaikka teoksen teoreettiset puitteet tuntuvat kelvottomilta »The Anatomy of Communist Takeovers» on asenteellisuuksistaan huolimatta mielenkiintoinen teos. Tieteen sosiologille kirja kertoo vakuuttavalla tavallaan, ettei »vanha sovjetologia» ole suinkaan kuollut, ettei entistä neutraalimpi funktionalismin tai postbehavioralismin lipun alla kulkeva tutkimus ole saanut vasta kuin jalansijan länsimaisessa kommunismin tutkimuksessa.

Kriittiselle lukijalle »Vallankaappausten anatomia» tarjoaa mielenkiintoista materiaalia helposti käsille saatavassa muodossa. Se puhuu pitkään ja hartaasti niistä asioista, joista vastapuoli mielellään vaikenisi. Se on kuin kukko historian roskatunkiolla, joka aina lieron löydettyään päästää riemasuttavan kiekaisun: jo löytyi, jo löytyi! Voimme tietenkin pitää »Anatomiaa» kehnona kirjana, mutta samalla täytyy tehdä vertailukysymys. Voiko teoria, josta »epämiellyttävät» faktat ja »kiusalliset» kysymykset on tarkasti karsittu, olla muuta kuin epämiellyttävä?

Vallankumouksien politologian käsitteellisistä edellytyksistä

Positivistiselle politologialle on tunnusmerkillistä, ettei käsitteiden synnyn sosiaalisia vaikuttimia juuri pohdita. Teoria on teoriaa ja empiria empiriaa.

Teoriassa laaditaan rakennelmia, joita sitten laskeudutaan testaamaan maan päälle. Ajatus, että maan päältä käsin jalat tukevasti maan kamaralla katsottaisiin teorioiden korkeuksiin ei juuri ole pälkähtänyt positivistin mieleen. Mihinkään vulgäärimaterialismiin sotkeutumatta voidaan sanoa, että vasta maan pinnalta katsellen tulevat itse teorian asettamat kysymykset ymmärrettäviksi.

Ranskan suuri vallankumous synnytti suuret vallankumouksen teoriat, yhtä hyvin konservatiivi Edmund *Burken* ja Alexis de *Tocquevillen* kuin *Hegelin* käsitykset ja muovasi radikaalin ajattelun suuntaa kohden vuosia 1830 ja 1848. Mutta jälleen ajattelu jäi jälkeen todellisuuden yllättävästä ja nopeasta kulusta. »Hullu vuosi» (1848) tempasi koko Euroopan sijoiltaan ennakkomerkkejä antamatta.

Priscilla *Robertson* on sosiaalishistoriassaan laskenut, että vuosina 1848—1849 Euroopan pienissä valtioissa vaikutti noin viisikymmentä vallankumouksellista liikettä.⁸

Vuosien 1848 ja 1849 tapahtumat saivat teoreettisen käsittelyn jälleen sekä konservatiivisessa että vallankumouksellisessa hengessä. Vallankumouksen materiaali synnytti jälleen teoriat.⁹ Erotukseksi aikaisemmasta ajattelusta Karl Marx alkoi pohtia vallankumouksen syitä yhteiskunnan taloudellisesta perustasta lähtien, ja näki niihin johtavan kehityksen luonnonvoimaisena prosessina.

Mutta vuosi 1870 tuli jälleen yllättäen. Vallankumouksen liekki leimahti ja sammui. Analyytikoiden täytyi vain ilmassa leijuvista savunhattaroista päätellä, että jälleen kerran tuo kumma ilmiö oli ilmestynyt maan pinnalle ja kadonnut taas jonnekin ihmissielun sopukoihin tai — kuten toiset yhä vakaammin ajattelivat — tehdassalien, koneiden ja liukuhihnojen sokkeloihin.

Voidaan perustellusti väittää, että Pariisin kommuuni merkitsi taitekohtaa kumousten historiassa. Tämän tapahtuman jälkeen näet sosialistinen liike alkoi suuntautua yhä selvemmin organisatorisiin uomiin, vallankumousta alettiin hahmotella uudella tavalla, suunnitella ja aprikoida suunnitelmien toteutumismahdollisuuksia. Lokakuun vallankumous todella suunniteltiin, joskaan sitä ei suunniteltu sillä tavalla kuin Hammond ja kumppanit ajattelevat, ikäänkuin viisivuotissuunnitelma pienoiskoossa, vallankumousviraston laatiman raportin X vaihtoehto Y:n mukaisesti, ei ynnäten sotajoukkojen suuruuksia jne., vaan laskien yhteen yhteiskunnallisia voimasuhteita (esim. niiden ja niiden tehtaiden työläiset, ne ja ne joukko-osastot, niiden ja niiden kuvernementtien talonpojat, puolesta, nuo ja nuo kenraalit vastassa, noiden ja noiden pankkien rahoittamina jne.) ja ottamalla riski, ettei suunnitelmaa ehkä alkuperäisessä muodossaan voida toteuttaa, että vasta tulevassa kamppailussa muoutuu käsitys siitä, mihin suuntaan voimasuhteet kallistuvat ja miten vallankumous etenee.

Tarkastelua voitaisiin jatkaa vuodesta 1917 eteenpäin, mutta nähdäkseni näinkin lyhyen johdattelun jälkeen on mahdollista jo karkeasti hahmottaa vallankumouksia tutkivan politologian problematiikkaa. Ensinnäkin vallankumoukset ovat synnyttäneet laajan klassisen kirjallisuuden, jonka kautta kristalloituvat keskeiset vallankumouksiin liittyvät käsitteet. Amerikkalaisten empiristien yritykset erilaisten prototyyppien rakentamiseksi kalpenevat Alexis de Tocquevillen ja Marxin yhteiskuntaa koskevien näkemysten rinnalla. Kasa toisiinsa liittymättömiä käsitteitä ja vielä suurempi kasa empiirisiä tuloksia ei voi korvata yhtenäisen yhteiskuntanäkemyksen puutetta. Ei ole ihme, että tällaiselta perustalta viitataan Maon kivääreihin ja interventioihin. Mikäpä olisi selvempi teoreettisen vararikon tunnustus!

Klassikkojen ajankohtaisuus johtuu siitä, että he ylittämättömällä tavalla kuvasivat »Vanhan yhteiskunnan» murtumista tämän murtumisprosessin eri ulottuvuuksilta.¹⁰ Kapitalismin synty nosti esiin ennen näkemättömiä voimavaroja, mutta samalla se mursi rattaisiinsa vuosisatojen aikana kehittyneitä vanhoja instituutioita, kirkot, perheet, Gemeinschaftit ja loihti esiin tavara-tuotannon ja — fetišismin, anonymiteetin ja anomian, massat ja byrokraatit, totalitarismin ja demokratian.

Asia voidaan sanoa toisinkin. Klassikkojen tuotannon kautta avautuu se yhteiskunnan hienosyinen kudokseksi, jonka murtuminen loi edellytykset yhtä hyvin demokratialle kuin diktatuurille ja jonka kautta vallankumous voidaan ymmärtää monien päällekkäisten, eri suuntaankin vaikuttavien tekijöiden ja yhteensattumien tuloksena. Nykymaailmaa tarkastellessa tällä klassikkojen analyysillä on kahtalainen merkitys. Toisaalta voidaan havaita länsimaisen kulttuurin vieraantuneisuus, se että ihmiset alkavat suorastaan vieraantua vieraantuneisuudestaan (erilaiset vastakulttuurit, pakeneminen astrologiaan, huumeisiin, taloudellisten arvojen kieltäminen ym.). Toisaalta kehitysmaissa tuntuu vasta toden teolla alkavan »vanhan yhteiskunnan» murtuminen.

Tietenkin siirtomaavallat imiessään alusmaittensa rikkauksia ja antaessa tilalle Herran sanaa ja helyjä samalla jo muuttivat näiden maiden yhteiskuntia. Mutta vanhat yhteiskunnalliset organisaatiot säilyivät antropologien ihasteltaviksi aina viime päiviin saakka. Ns. modernisaation traagisuus piilee siinä, että kehitysmaiden yhteiskunnat tuntuvat joutuvan — tosin erilaisessa historiallisessa ympäristössä — siihen kurimukseen, joka runteli Eurooppaa ja Amerikkaa 1800-luvulla. Mutta onko niillä edes odotettavissa sitä protestantismin ja kapitalismin symbioosia, josta kehittyi myöhemmin »affluent society»?

Kun »Anatomy of Communist Takeovers» näkee kaikkialla vain kommunisteja, juonittelijoita, joista kaikki paha johtuu, niin joku Durkheim, Simmel tai Marx näkisi ympärillään traditionaalisen normiston hajoamisen ja sen aiheuttaman turvattomuuden ihmisten mielissä, absoluuttisen ja suhteellisen kurjistumisen, kumulatiivisen kierteen alaspäin. Vasta tämän analyysin jäl-

keen on mielekästä ryhtyä tarkastelmaan, mihin yhteiskunnan hajoaminen saattaa johtaa ja mikä paino on pantava vallankumoukselliselle liikkeelle.

Mutta klassikot eivät ole suinkaan ainoa vaatimus, mikä voidaan valistuneen politologin lukujärjestykseen asettaa. Kehitysmaissa lähes päivittäin tapahtuvat vallankeikaukset ja -kumoukset, levottomuudet ja kriisit ovat heijastusta muutosprosessista, jonka ymmärtämiseksi tarvitaan kaikki antropologian, taloustieteiden ja sosiologian keräämä tietämys¹¹ näiden maiden yhteiskunta- ja tuotantorakenteesta, vallitsevista uskomuksista, taloudellisista riippuvuuksista ulkomaiden metropoleista ym.. Vain tällä tavoin voidaan niin kommunistiset kuin muutkin kumoukset asettaa oikeaan perspektiiviinsä.

Implikaatioita suomalaisen politologiaan

Voidaan tietenkin ajatella, että maailman mittakaavassa tapahtuvan muutoksen ei tarvitse vaikuttaa suomalaisen politologian kotoisiin ympyröihin. Tehköt muut kumouksiaan, tutkikoot niitä ne, joita nuo kumoukset lähiten koskettelevat. On nähdäkseni turha ryhtyä argumentoimaan tällaista tarkastelutapaa vastaan jaloihin moraalisiin perusteisiin vedoten. Kehitysapuideologia ja osa rauhantutkimuksestakin lepää Korkean Moraalin matalilla tukipilareilla, tynnyttää länsimaisen ihmisen huonoa omaatuntoa heittelemällä muruja nälkäisille.

Maailman mittakaavassa ja erityisesti kehitysmaissa tapahtuvalla muutoksella on aivan konkreettiset vaikutuksensa myös Pohjolan ääriin. Ehkäpä futurologin kristallipallossa näemme suomalaisen kauppaministerin kulkevan hattu ojossa (mutta väärin päin) niiden luo, jotka aikaisemmin anelivat almuja korskeilta kerskakuluttajilta ja sanovan: olisi myytävänä puuta, jos vain saisimme Teiltä vähän... Ehkäpä politologi-professori Jan-Magnus Jansson avasikin pitkän Canossan matkojen sarjan vieraillessaan öljykriisin aikana sheikkien valtakunnissa.

Suomen tällä hetkellä harjoittama ulkomaankauppapolitiikka kehitysmaiden suhteen — voitto irti sieltä, mistä se parhaiten lähtee — joutuu pitkällä tähtäimellä outoon valoon. Kurjistuvien kurjistaminen ei varmaankaan helpota tulevaisuuden neuvotteluasemia. Mutta niinpä suomalaisessa talouspolitiikassa yhden vuoden ylittävä tähtäin on vieras asia, kakut jaetaan heti kun ne leivotaan ja olisi oikeastaan kummallista jos ulkomaankauppapolitiikka poikkeaisi tästä kuvasta. Ulkopolitiikka nojaa sisäpolitiikkaan, vaikka Suomessa tämä tosiasia joskus saattaa hämärtäytyä fraseologisiin koukeroihin.

Jussi Raumolin on suomalaisista yhteiskuntatieteilijöistä pessimistisimmin maalailnut tulevaisuuden kriisejä.¹² Odotettavissa on ekokriisi, raaka-ainepula, taloudellinen epätasapaino ym. ja tämän seurauksena diktatuurin ja ja totalitarismin uhka länsimaissa. Suomi on kiinni tiukoin sitein yleismaail-

mallisessa kehityksessä ja ainoa mahdollisuus olisi pikaisesti ryhtyä »demokratian itsepuolustukseen».

Raumolinilta on tuskin jäänyt huomaamatta, vaikka tosin mainitsematta, että tuo samainen maailman mittakaavassa tapahtuva objektiivinen, pienen Suomen manipulaatiomahdollisuuksien ulkopuolella oleva kehitys voi johtaa myös toiseenkin johtopäätökseen, joka useimmiten esitetään »demokratian laajentamisen» nimellä. Kysymys ei ole pelkästään demokratian ja diktatuurin valinnasta, vaan takana kummittelee jo vallankumouksen haamu. Kun Weimarin Saksa luhistui ja pystytettiin kolmas valtakunta, niin vastakain eivät olleet vain demokraattiset instituutiot ja natsismi, vaan — ja tämän myönsi myös itse Adolf Hitler — pulasta kiihtynyt ja uutta voimaa saanut työväenliike ja maltilliset ja malttamattomat oikeistovoimat liittolaisinaan kurjistuva keskiluokka, josta kansallissosialismi imi itseensä säälimättömyyttä ja aggressiivisuutta.

Suhtaudummepa Raumolinin poliittisiin johtopäätöksiin miten tahansa, niin on selvää, että hänen esittämänsä näkökannat ovat vakava haaste suomalaiselle politologialle: yhteiskunnallisen ja poliittisen relevanttiuden vaatimus. On tutkittava koko maapallon mittaista yhteiskunnallista kehitystä ja arvioitava tämän kehityksen vaikutus Suomeen. Tällainen kysymyksenasettelu on luonnollisesti täysin toinen kuin vallassa oleva behavioralistinen oppi, joka pyrkii eristämään politiikan ja tutkimaan tätä abstraktiota luonnontieteellisin menetelmin. Vaalitutkimusta ym. ei tietenkään ole syytä hylätä, mutta se on asetettava oikeaan perspektiiviin yhteiskunnallisten voimatekijöiden tärkeysjärjestyksessä.

Huomattavasti kapeammasta, mutta samalla vähemmän spekulatiivisesta näkökulmasta on maailman mittaista kehitystä tutkinut Raimo Väyrynen.¹³ Kidnappauksia käsittelevässä tutkimuksessaan hän on tarkastellut mm. kidnappausten sosiaalisia ja poliittisia taustatekijöitä ja itse kidnappauksen strategiaa.

Suomalaisia päätöksentekijöitä rauhoittava tieto lienee ainakin se tulos, ettei Suomella ole suurta »markkina-arvoa» kidnappaajien kannalta. Suomalaisen diplomaatin kaappaaminen olisi lähinnä junaryöstöön verrattava tempaus »rahat tai henki» tyyliin. Painostusyrytyksiin esim. joidenkin kehitysmaiden sotilashallituksia vastaan Suomen kokoisella maalla ei olisi resurssseja.

Ne kytkennät, joilla Suomi liittyy maailmantalouteen ja maailmanpolitiikkaan kulkevat maantieteellisesti Länsi-Euroopan ja Neuvostoliiton kautta, taloudellisesti niiden tavara- ja rahavirtojen kautta, joilla markkinataloutemme kytkeytyy lännen markkinoihin ja idän suunnittelutalouksiin, poliittisesti liittymme Itämeren kohtalonyhteyteen jne.. Se, miten maailmassa tapahtuvat mullistukset tämän kytkentäkaavion kautta vaikuttavat maahamme on tulevaisuuden politologian keskeisiä kysymyksiä.

LÄHDEVIITTEET

¹ James R. Klonoskin arvostelu teoksesta David Easton, *A Systems Analysis of Political Life. The Western Political Quarterly*, 3, 1967.

² Tarkoitin Nikolai Buharinia. Hänen osuutensa valtiosäännön laatimiseen on tosin kiistanalainen, mutta pyydän lukijaa ymmärtämään asian lähinnä vertauskuvallisesti, ei historian kirjaimen mukaisesti.

³ Suomalainen sosiaalipsykologi, marxisti, Antti Eskola on yhdistänyt tämän Gemeinschaft-kaipuun kommunismiin, mutta tämä Tönniesin ja Marxin ristiintaulukointi ei ole saanut varauksetonta tunnustusta sen enempää edellisen kuin jälkimmäisen kannattajiltakaan, ks. Antti Eskola, *Yhteisiä asioita*. Vaasa 1972.

⁴ Poikkeus on poikkeus ja tässäkin tapauksessa se tuntuu vain vahvistavan säännön. Poikkeuksen asema on ollut lähinnä kriittisellä väkivallan tutkimuksella ja rauhantutkimuksella, jossa vallankumoukset on asetettu suhteellisen deprivaaation skaalaan ja tutkittu »expected need satisfaction» ja »actual need satisfaction»-ilmiöiden suhdetta. Ks. James C. Davies, *Toward a Theory of Revolution. American Sociological Review* 1, 1962, Raymond Tanter & Manus Midlarsky, *A Theory of Revolution. Journal of Conflict Resolution* 3, 1967, Ivo K. & Rosalind L. Feierabend, *Aggressive Behaviors within Politics, 1948—1962. A Cross-National Study. Journal of Conflict Resolution* 3, 1966.

⁵ Thomas T. Hammond (ed.), *The Anatomy of Communist Takeovers*. Yale University Press, New Haven 1975, s. XV.

⁶ Ks. Talcott Parsons, *The Evolutionary Universals in Society. American Sociological Review* 3, 1964.

⁷ Ks. tästä argumentaatiosta lähemmin Ilmari Susiluoto, Hallinnon ja hallinnon teorian vuorovaikutuksesta. Leninin hallinnollisten toimintaohjeiden muotoutumisesta. *Turun yliopiston valtio-opin laitos. Tutkimuksia, sarja C*, no. 27/1974.

⁸ Priscilla Robertson, *Revolutions of 1848. A Social History*. New York 1960.

⁹ Tähän suuntaan kallistuvasta argumentaatiosta ks. Peter Calvert, *Revolution* London 1970, s. 80—85.

¹⁰ Robert Nisbet, *The Sociological Tradition*. New York 1966.

¹¹ Tällaiseen synteesiyritykseen on toistaiseksi ainoana suomalaisena yhteiskuntatieteilijänä ryhtynyt Jussi Raumolin. Ks. Jussi Raumolin, *Esseitä bioantropologiasta, länsimaisesta luonnontulkinnasta ja länsimaiden kehityksestä. Julkaisematon pro-gradu tutkielma, Helsingin Yliopisto 1972* sekä saman tekijän *Taluskriisi ja diktatuurin uhka. Helsingin Sanomat* 11. 4. 1974, sekä lisäksi useita julkaisemattomia käsikirjoituksia.

¹² Jussi Raumolin, mainittu artikkeli sekä saman tekijän *Valtiosääntöuudistus, puolueet ja politiikan tutkimus, Poliitikka* 2, 1974.

¹³ Esim. Raimo Väyrynen, *Some Aspects of Theory and Strategy of Kidnapping, Instant Research on Peace and Violence* 1, 1971.